

Rajmund Pietkiewicz

"Biblia Jakuba Wujka w życiu i kulturze narodu polskiego" : sesja naukowa zorganizowana przez Polską Akademię Nauk Oddział w Poznaniu oraz Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Collectanea Theologica 82/4, 193-197

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RAJMUND PIETKIEWICZ, WROCŁAW

**BIBLIA JAKUBA WUJKA W ŻYCIU I KULTURZE
NARODU POLSKIEGO.
SESJA NAUKOWA ZORGANIZOWANA PRZEZ
POLSKĄ AKADEMIEŃ NAUK ODDZIAŁ W POZNANIU
ORAZ WYDZIAŁ FILOLOGII POLSKIEJ I KLASYCZNEJ
UNIwersytetu IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU**

Dnia 25 października 2012 r. w Ośrodku PAN w Poznaniu odbyła się konferencja zorganizowana przez poznański oddział Polskiej Akademii Nauk przy współpracy Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Inicjatorką konferencji była prof. dr hab. Irena Kwilecka z Instytutu Slawistyki PAN, wybitna badaczka i znawczyni polskich przekładów Pisma Świętego z okresu renesansu. Sesja była próbą podsumowania badań nad wielostronną działalnością ks. Jakuba Wujka i rolę jego przekładów Pisma Świętego z życia religijnym, kulturalnym, językowym i literackim polskiego narodu. Bezpośrednią przyczyną zorganizowania konferencji była promocja reedycji Biblii Wujka – reprintu pierwszego wydania z 1599 r. wydanego w Niemczech w znanej serii „Biblia Slavica”.

Konferencję otworzył prof. dr hab. inż. Roman Słowiński, prezes Oddziału PAN w Poznaniu. Wśród zaproszonych gości znajdowali się: bp Zdzisław Fortuniak, prof. Hans Rothe – redaktor serii „Biblia Slavica” oraz Stanisław Wilczyński – burmistrz Wągrowca, rodzinnego miasta Jakuba Wujka, wraz z reprezentacją miasta oraz delegacją wągrowieckich szkół. W sesji wzięli udział badacze polskich przekładów Biblii reprezentujący kilka ważnych ośrodków naukowych w Polsce.

W tematykę obrad wprowadziła prof. Irena Kwilecka, która przypomniała dotychczasowe sposoby czczenia pamięci wielkiego jezuitę z Wągrowca oraz zaprezentowała krótko jego rys biograficzny i znaczenie dla kultury polskiej. Profesor Kwilecka podkreśliła wagę reprintów Biblii w języku polskim, które ukazały się w Niemczech w ramach serii „Biblia Slavica” wydawanej przez

Reinholda Olescha (zm. 1990), Hansa Rothe i Friedricha Scholza.* Publikacja tych tekstów w oryginalnej formie zaopatrzonej we wstępy, opracowania i komentarze w językach kongresowych, „wprowadziła słowiańską Biblię, w tym i polską, do europejskiego i światowego obiegu naukowego”. Pierwotnie plany niemieckich wydawców były ograniczone tylko do trzech najstarszych drukowanych przekładów Pisma Świętego na język polski, ale dzięki staraniom Polskiej Akademii Nauk, prof. Rothe rozszerzył je również o reprint Biblii Wujka i tłumaczenia Nowego Testamentu Stanisława Murzynowskiego. Wymienione przez I. Kwilecką zasługi Hansa Rothe dla nauki i kultury polskiej oraz dla światowej sławistyki stały się powodem odznaczenia go medalem Polskiej Akademii Nauk, który zasłużonemu wydawcy i sławście wręczył Mieczysław Grabianowski z PAN.

Po odznaczeniu Hansa Rothe głos zabrał burmistrz Wągrowca, Stanisław Wilczyński, ukazując rolę miasta w propagowaniu sylwetki i zasług Jakuba Wujka oraz poinformował zebranych o corocznej inicjatywie publicznego czytania Biblii z 1599 r. w okresie letnim na wągrowieckim rynku. Burmistrz przekazał prof. Słowińskiemu statuetkę biblisty z Wągrowca, którą miasto przyznaje osobom zasłużonym w pielęgnowaniu pamięci o ks. Wujku.

Jako pierwszy, wykład wygłosił prof. Hans Rothe (*Biblia Slavica Übersetzungstraditionen, besonders in Polnischen Bibeln und bei Jakob Wujek*), który przypomniał, że celem ukazania się liczącej już ponad 40 tomów serii „Biblia

* *Biblia Slavica*, Padeborn-München-Wien-Zürich: Ferdinand Schöningh, 1988-2010; seria II: *Polnische Bibeln*:

t. 1: R. Olesch, H. Rothe, F. Scholz (red.), *Leopolita* (1988): cz. 1 (nienumerowana): *Leopolita. Faksimile der Ausgabe Krakau 1561*; cz. 2 (nienumerowana): *Leopolita*, komentarz E. Balcerzowa, D. A. Frick, S. Urbańczyk;

t. 2: *Biblia Święta to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu, Brest 1563* (2001): cz. 1: *Stary zakon*; cz. 2: *Księgi Nowego Testamentu. Kommentare*;

t. 3: *Biblia. to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza. In der Übersetzung des Simon Budny. Nieśwież, Zaslav 1571-1572* (1994): cz. 1 (nienumerowana): *Księgi Starego Przymierza*; cz. 2 (nienumerowana): *Biblia. to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza. In der Übersetzung des Simon Budny. Nieśwież, Zaslav 1571-1572*;

t. 4: H. Rothe (red.), *Des Neuen Testaments, aus dem Griechischen in die Polnische Sprache übersetzt und mit einer kurzen Auslegung erklärt von Stanislaw Murzynowski in Königsberg in Preußen im Monat October 1551*, cz. 1: *Erster Teil: Die vier heiligen Evangelien des Mathäus, Marcus, Lucas und Johannes*, 2007; cz. 2: *Zweiter und letzter Teil: Geschichte und Brief der Apostel* (2008);

t. 5: I. Kwilecka, H. Rothe (red.), *Biblia to jest Księgi Starego y Nowego Testamentu według Łacińskiego przekładu starego, w kościele powszechnym przyjętego, na Polski język z nowy z pilnością przełożone. Z dokładaniem textu Żydowskiego y Greckiego, y z wykładem Katholickim, trudniejszych miejsc, do obrony Wiary świętej powszechney przeciw kacerztwom tych czasów należących. Przez D. Jakuba Wuyka z Wągrowca Theologa Societatis Iesv. W Krakowie, Roku Pańskiego M.D.XC IX*, cz. 1-2 (nienumerowane) (2010).

Slavica” było nie tylko dostarczenie światowej slawistyce trudnodostępnych materiałów źródłowych, ale również, przez ukazanie chrześcijańskich korzeni słowiańskiej kultury i nauki, osłabienie wpływów marksizmu i modernizmu, które dotknęły słowiańską część Europy po II wojnie światowej. Następnie prelegent nakreślił obraz „polskiego krajobrazu biblijnego” (określenie nowe w polskich badaniach przekładów Pisma Świętego) na kulturowym i religijnym tle renesansowej Europy. Na zakończenie wskazał na słabo przebadane relacje między różnymi słowiańskimi, w tym również polskimi, tłumaczeniami Biblii, kreśląc w ten sposób perspektywy badawcze na przyszłość.

W kolejnym wystąpieniu (*Geneza Wujkowych translacji biblijnych w świetle biografii autora*) prof. dr hab. Danuta B i e Ń k o w s k a z Uniwersytetu Łódzkiego, powiązała historię przekładów biblijnych Jakuba Wujka z jego biografią, podkreślając sprzyjający translatoryce biblijnej klimat kulturowo-religijny renesansu. Zwróciła również uwagę na rolę cech charakteru Wujka, jego zdolności, wykształcenia oraz ludzkiej i duchowej formacji, które umożliwiły podjęcie i uwieńczenie jego translatorskich inicjatyw.

Profesor dr hab. Stanisław K o z i a r a z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w swoim wykładzie (*Rola tłumaczenia Biblii Wujka w dziejach kultury polskiej*) postawił pytanie o przyczyny fenomenu Wujkowego tłumaczenia Biblii, które ze względu na znaczenie i chronologiczny zasięg oddziaływania ma w kulturze europejskiej tylko nieliczne odpowiedniki (np. angielska Biblia króla Jakuba z XVII w. i czeska Biblia kralicka z końca XVI w.). Wyjątkowość i trwająca przeszło trzy wieki popularność tego przekładu zakorzeniona była przede wszystkim w historycznym, kulturowym i religijnym klimacie renesansu – Wujkowe dzieło ukazało się w czasie gwarantującym sukces. Ponadto pozycja Biblii Wujka przez ponad trzy i pół wieku nie miała konkurencji w postaci nowego katolickiego tłumaczenia całości Pisma Świętego. Stanowiła ona również udane zwieńczenie staropolskich poszukiwań rodzimego stylu biblijnego, kształtowania się biblijnej terminologii, frazeologii, radzenia sobie z grecozmiemami i hebraizmami oraz nowoczesnej, jak na ówczesne czasy, koncepcji przekładu zbliżonej do stosowanej dziś zasady ekwiwalencji dynamicznej. Prelegent przytoczył również całą listę nazwisk polskich pisarzy, poetów i aktorów, w którzy twórczości widać wyraźny wpływ Biblii Wujka: Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Henryk Sienkiewicz, Stanisław Wyspiański, Jan Kasprowicz, Tadeusz Nowak, Roman Brandstatter, Danuta Michałowska, Karol Wojtyła. Ponadto w okresie zaborów i okupacji Biblia Wujka była traktowana jako symbol narodowy i „drogocenna księga polskości”, stanowiąc najlepszy wzór dla naszej rodzimej literatury.

Po przerwie ogłoszono trzy kolejne prelekcje. Profesor dr hab. Bogdan Walczak z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu przypomniał znaczenie polskich tłumaczeń Pisma Świętego dla dziejów naszego języka (*Rola tłumaczenia Biblii Wujka w dziejach języka polskiego*). Tłumaczenia biblijne na język polski, szczególnie Psalterz floriański i Biblia królowej Zofii, to „kamienie milowe rozwoju polszczyzny stanowiące podstawowy dla średniowiecza tzw. nurt psalterzowo-biblijny języka polskiego”. Translacje biblijne wymagały od tłumaczy opracowania funkcjonalnej, specjalistycznej terminologii (często zapożyczonej z innych języków, głównie z łaciny), stylu a nawet ortografii. Polszczyzna biblijna z XV i XVI w. stanowiła „najwyższą klasę literacką” języka polskiego, który – jak zaznaczył prelegent – kształtował się nie w mowie, ale w działach pisanych, wśród których Biblia zajmowała naczelne miejsce. Wujkowe przekłady stanowią uwieńczenie tych procesów. Wykładowca zwrócił uwagę na ogromną liczbę frazeologizmów (ok. 300) i frazemów (ok. 1000), które na stałe weszły do naszego języka literackiego i potocznego w Wujkowej wersji. Zjawisko to jest wyraźnie widoczne w tytułaturze rodzimych dzieł literackich: ponad 60 polskich utworów nosi tytuły zaczerpnięte z staropolskiej Biblii z 1599 r. Na zakończenie B. Walczak zaapelował, by korzystając z nowych tłumaczeń Pisma Świętego nie zapominać o tak ważnej dla języka polskiego i polskiej kultury wersji Wujkowej.

Profesor dr hab. Joanna Sobczykowa z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach zapoznała słuchaczy z koncepcją Wujkowego komentarza do tekstów biblijnych (*Ks. Jakub Wujek jako komentator Biblii Wujka*). Prelegentka podkreśliła precyzję, komunikatywność not i wykładów, w które Wujek wyposażał swoje tłumaczenia. Komentarze Wujka do Biblii, pełne sprawnie wykorzystywanych cytatów – według J. Sobczykowej – zasługują w pełni na miano naukowych, szczególnie jeśli chodzi o materię filologiczną, filozoficzną i teologiczną. Na zakończenie prelegentka stwierdziła, że w świetle współczesnych badań nad komentarzem Wujka do Biblii należy uznać, że to właśnie w pracach o charakterze teologicznym polszczyzna wzniosła się na naukowy poziom. Nie jest więc prawdą – jak niektórzy twierdzą – że ten etap rozwoju języka polskiego nastąpił wraz z laicyzacją literatury polskiej.

Ostatnia prelekcja została wygłoszona przez o. prof. dr hab. Adama R. Sikora OFM z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Ojciec Sikora, posługując się bogatą prezentacją multimedialną, zapoznał zebranych z historią reedycji i przedruków Wujkowych tłumaczeń Biblii, których do naszych czasów ukazało się ponad dwadzieścia.

Konferencję zamknęła dyskusja, w czasie której jeszcze raz podkreślono znaczenie reprintów polskich druków biblijnych wydanych w ramach serii „Biblia

Slavica” dla popularyzacji dorobku polskiej biblistyki za granicą. Wyrażono również żal, że, jak na razie, nie planuje się poszerzenia serii o Biblię Gdańską oraz tłumaczenia Nowego Testamentu, np. Marcina Czechowicza. W dopowiedzeniach zwrócono uwagę, że nie do końca prawidłowe jest przeciwstawianie sobie szesnastowiecznych tłumaczeń Pisma Świętego z języków oryginalnych przekładom z Wulgaty. Książd Jakub Wujek wybrał za podstawę swoich prac translatorskich wersję św. Hieronima nie tylko ze względu na autorytet i szacunek, którym to tłumaczenie cieszyło się w Kościele katolickim, ale również z tego powodu, że uważał je za bliższe spółgłoskowemu tekstowi hebrajskiemu sprzed okresu masoreckiego. Trzy najważniejsze starożytne wersje Biblii dostępne jezuitom w Wągrowcu (Septuaginta, Wulgata i wersja masorecka) to w rzeczywistości interpretacje hebrajskiego tekstu spółgłoskowego: żydowsko-hellenistyczna, chrześcijańska i rabinacka (tę ostatnią w XVI w. często uważano za antychrześcijańską i antychrystologiczną). Wujek wybrał interpretację chrześcijańską sporządzoną przez św. Hieronima po łacinie, ale z „dokładaniem tekstu żydowskiego i greckiego” (karta tytułowa Biblii z 1599 r.). W dyskusji przypomniano również, że stopniowo poszerza się warsztat badaczy Wujkowej Biblii. Zauważono fakt ukazania się dwujęzycznej edycji dzieła św. Hieronima pt. *Liber hebraicorum quaestionum in Genesis* w przekładzie Magdaleny Józwiak (M. Józwiak, *Kwestie hebrajskie w Księdze Rodzaju. Przekład i komentarz*, Bibliotheca Biblica, Wrocław 2010). Z tego dzieła bardzo obficie korzystał ks. Wujek, komentując pierwszą księgę Biblii. Pierwsza edycja oryginału i przekładu Hieronimowego dzieła o Księdze Rodzaju znacznie ułatwia badania nad filologicznymi komentarzami biblisty z Wągrowca do Starego Testamentu.

ks. Rajmund Pietkiewicz. Wrocław